

اولویت‌بندی و تحلیل تعامل مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد بر پایه تلفیق روش‌های MADM فازی

نویسنده: عبدالعظیم قربانی^۱، محمد سلیمانی^۲، رضا رنجبران^۳، علیرضا تاجه‌بند^۴

تاریخ دریافت: ۹۷/۵/۱۴

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۷/۱۰/۱۶

فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست‌ویکم، شماره ۸۱، زمستان ۱۳۹۷

چکیده

مردمی شدن اقتصاد یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی است که می‌تواند سرمنشأ تحقق بسیاری از آرمان‌های اقتصادی جمهوری اسلامی ایران باشد. به‌منظور طراحی و ترسیم فضای مطلوب کشور جهت مقاوم‌سازی اقتصاد از طریق محور گرفتن مردم در بخش‌های تأثیرگذار، نخستین گام شناخت مؤلفه‌هایی است که تحقق اقتصاد مردمی به آن‌ها وابسته است. در این مقاله، مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد برگرفته از اندیشه‌های اقتصادی رهبر معظم انقلاب اسلامیمدظله‌عالی، با استفاده از تلفیقی از روش‌های MADM فازی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. بدین منظور با طراحی پرسشنامه مرتبط و اخذ نظرات ۳۵ نفر از اساتید، نخبگان و کارشناسان عرصه اقتصاد مقاومتی، نحوه تعامل میان مؤلفه‌ها و همچنین اولویت‌بندی آن‌ها مورد تأکید قرار گرفته است. اثرات مستقیم و اثرات کل مؤلفه‌ها بر همدیگر، میزان اثرگذاری، اثرپذیری، اثرات خالص، میزان تعامل مؤلفه‌ها و رتبه‌بندی آن‌ها از نتایجی است که در خصوص مؤلفه‌های مؤثر در تحقق اقتصاد مردم‌بنیاد به‌دست آمده است. بر این اساس، بالاترین اثر کل یک مؤلفه بر مؤلفه دیگر را مؤلفه «رعایت اصل جهاد در فعالیت‌های اقتصادی» بر مؤلفه «به‌کار-گیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» داشته و مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» از بالاترین اولویت برخوردار بوده است.

واژگان کلیدی:

اقتصاد مقاومتی، اقتصاد مردم‌بنیاد، رهبر معظم انقلاب‌مدظله‌عالی، روش داده‌بنیاد، روش DMATEL فازی، روش ANP فازی

۱. دانشجوی دکتری اقتصاد نفت و گاز دانشگاه امام صادق علیه السلام، ab.az.ghorbani@gmail.com

۲. استادیار دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد دانشگاه امام صادق علیه السلام، solimani@isu.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری مدیریت قرار داده‌های بین‌المللی نفت و گاز دانشگاه امام صادق علیه السلام، r.ranjbaran@isu.ac.ir

۴. دانشجوی دکتری اقتصاد اسلامی دانشگاه امام صادق علیه السلام، alireza.tajehband@gmail.com

۱- مقدمه و بیان مسئله

منظور از اقتصاد مردم‌بنیاد اقتصادی است که در آن مردم، محور فعالیت‌های اقتصادی قرار دارند. به عبارت بهتر اقتصادی مردم‌بنیاد است که در آن «حضور آگاهانه، داوطلبانه، فعالانه، جمعی و فردی و متناسب با توان همه افراد ملت در تمامی عرصه‌های اقتصادی کشور در سه ساحت تصمیم‌گیری، تصمیم‌سازی و اقدام» محقق گشته باشد. (حسنی و حسینی، ۱۳۹۵، ص ۲) رهبر معظم انقلاب اسلامی مدظله‌العالی در همین خصوص می‌فرماید: «این اقتصادی که به‌عنوان اقتصاد مقاومتی مطرح می‌شود، مردم‌بنیاد است؛ یعنی بر محور دولت نیست و اقتصاد دولتی نیست، اقتصاد مردمی است؛ با ارادهٔ مردم، سرمایهٔ مردم، حضور مردم تحقق پیدا می‌کند. اما دولتی نیست. به این معنا نیست که دولت در قبال آن مسئولیتی ندارد؛ چرا، دولت مسئولیت برنامه‌ریزی، زمینه‌سازی، ظرفیت‌سازی، هدایت و کمک دارد. کار اقتصادی و فعالیت اقتصادی دست مردم است، مال مردم است» (مقام معظم رهبری مدظله‌العالی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱)

تبلور بحث اقتصاد مردمی در ادبیات اقتصاد متعارف را می‌توان در تقسیم‌بندی نظامات مختلفی که در طول تاریخ به‌منظور پیشبرد اهداف اقتصادی معرفی گشته است ملاحظه نمود. آنچه در دنیا از مردمی شدن اقتصاد فهمیده می‌شود، یکی الگوی سوسیالیسم به شکل تعاونی است و نوع دیگر از مردمی شدن، خصوصی‌سازی است. (پیغامی، ۱۳۹۳، ص ۲۵۷) اما جریان مقابل مردمی شدن، اقتصاد دولتی است. زمانی به یک اقتصاد، صفت دولتی بودن اطلاق می‌شود که مالکیت‌های دولتی در آن اقتصاد در مقابل مالکیت‌های خصوصی و مالکیت‌های تعاونی سهم بسیار بیشتری داشته باشد؛ بنابراین در ادبیات متعارف، در مقابل اقتصاد مردمی به کار می‌رود (پناهی و امینی، ۱۳۹۰، ص ۴).

توجه به امکان وجود فعالیت‌های اقتصادی غیرانتفاعی در کنار فعالیت‌های انتفاعی می‌تواند تبیین بهتری از ماهیت اقتصاد مردمی ارائه کند. اگر سازمانی نه در تحت منطق بازار بگنجد و نه در زنجیره بوروکراتیک فرمان دولت قرار گیرد، بنا به قاعده باید قسمتی از بخش سوم شمرده شود. در این بخش، سازمان‌های خود‌گران و افراد داوطلب، با نیت خیرخواهانه کسب سود و توزیع سود را نفی می‌کنند. (Corry, 2010, p13) با توجه با این نکته، می‌توان فعالیت‌های غیرانتفاعی مردمی در حوزهٔ اقتصاد را نیز بخشی از جریان مردمی شدن اقتصاد دانست. همچنین مفهوم تأمین مالی جمعی نیز تا حدودی در همین چارچوب مورد تحلیل قرار می‌گیرد که در بخش ادبیات نظری به آن خواهیم پرداخت.

شاید بتوان مهم‌ترین ضرورت پرداختن به اقتصاد مردمی را نتیجه‌ای دانست که از

رهگذر تحقق آن به دست می‌آید. تحقق اقتصاد مردمی روی دیگر سکه اسلامی شدن اقتصاد است؛ نوع نگاه انسان‌شناسی اسلامی اقتضائاتی را در ادامه خودش می‌آورد که در شاخ و برگ‌های آن به مفهومی مانند مردمی بودن اقتصاد می‌رسیم. (حسنی و حسینی، ۱۳۹۵، ص ۱۷) مردمی شدن اقتصاد به‌عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد مقاومتی، نقش اساسی در قوام اقتصاد کشور ایفا می‌کند. تحریم افراد و نهاد-های کلیدی دولتی و مانع‌تراشی در مقابل تجارت و فروش نفت خام و سایر مسائل همگی نشان‌گر وجود دشمنی آگاه نسبت به ضعف‌ها و مشکلات موجود در کشور است و از دولتی‌بودن اقتصاد کشور ناشی شده است. در چنین شرایطی و در راستای دستیابی به پیشرفت اقتصادی، گسترش اثرگذاری مردم در عرصه اقتصاد از طریق تجمیع سرمایه‌های خرد مردم برای تشکیل سرمایه کلان می‌تواند گره‌گشای تنگناهای اقتصادی باشد. ازسویی کانون‌های اقتصاد مردمی به‌موجب بهره‌گیری از مدیریت مشارکتی و اصل خودیاری می‌توانند اقتصادی سالم و بالنده را رقم بزنند. اقتصادی که در آن مبارزه و پیشگیری از آلودگی-های اقتصادی از قبیل احتکار، گران‌فروشی، تورم، واسطه‌گری، دلال‌بازی و ... در دستور کار قرار گرفته و به‌مثابه یک فلسفه و هدف بنیادی مدنظر قرار می‌گیرد (عباسی، ۱۳۷۹، ص ۹).

آنچه در اینجا حائز اهمیت است این است که آیا با توضیحاتی که ذکر شد، اقتصاد مردم‌بنیاد به‌عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد مقاومتی، همان اقتصاد مردمی در ادبیات اقتصاد متعارف است یا مبحثی متفاوت و کامل‌تر از مصادیق اقتصاد مردمی اعم از بخش خصوصی و تعاونی یا بخش سوم اقتصاد است؟ به‌منظور پاسخ به این پرسش توجه به این نکته ضروری است که به تعبیر رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی به‌عنوان فقیهی جامع‌الشرایط و آگاه به زمان، اقتصاد مقاومتی «الگوی اقتصادی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی» (مقام معظم رهبری مدظله‌العالی، ۱۳۹۲/۱۱/۲۹) بوده و مقتضیات اسلامی و بومی کشور ایران در آن لحاظ گردیده است. اثبات و تبیین این امر نیازمند کوشش‌های علمی و پژوهش‌های مستمر در حوزه‌های مختلف اقتصاد مقاومتی است. با توجه به نکات مزبور، لازم است اقتصاد مردم‌بنیاد به‌خوبی شناخته‌شده و مؤلفه‌های اصلی و محقق‌کننده آن، پس از تحلیل و بررسی دقیق، از طریق برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری از سوی مسئولین، در نهادها و بخش‌های مختلف جاری گردد.

در این مقاله، پس از بررسی سابقه مطالعات و پژوهش‌های پیشین در زمینه اقتصاد مردم‌بنیاد، با استفاده از مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد که ضمن مطالعه دقیق بیانات رهبر

معظم انقلاب به نحو علمی و از طریق روش داده بنیاد استخراج گردیده است، محتوای مورد بحث در ادبیات نظری تبیین می‌گردد. سپس با طراحی پرسشنامه DMATEL، نظرات نخبگان این عرصه در مورد نحوه تعامل مؤلفه‌ها اخذ گردیده و مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد و در ادامه با اعمال روش تحلیل شبکه‌ای فازی (ANP)، نحوه اولویت‌بندی مؤلفه‌ها روشن می‌گردد. در پایان نیز نتایج و پیشنهادهای مدنظر به‌عنوان خروجی این پژوهش ارائه می‌گردد.

۲- ادبیات موضوع و پیشینه

۲-۱- ادبیات نظری

در این بخش سعی می‌شود مفاهیم و مبانی نظری مرتبط با بحث اقتصاد مردم‌بنیاد و مفاهیم مشابه تبیین گردد، سپس با استفاده از فضای ترسیم‌شده، مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد معرفی می‌گردد.

۲-۱-۱- مفهوم مردم

در ادبیات انقلاب اسلامی وقتی از مردم سخن به میان می‌آید، مفهوم خاصی دنبال می‌شود و ممکن است دقیقاً با آن مفهومی که در اذهان متبادر می‌شود یکسان نباشد. در ادبیات امام خمینیرضوان‌الله‌تعالی‌علیه و رهبر معظم انقلابمدظله‌العالی وقتی لفظ مردم استفاده می‌شود، اکثر افراد جامعه مدنظر است، به نحوی که این مفهوم، در طبقه‌بندی‌ها، میزان توانائی، جنسیت، سن، شأن، رتبه و مقام، زمان و مکان افراد و اشخاص حقیقی منحصر نیست. (حسنی و حسینی، ۱۳۹۵، ص ۶۳)

۲-۱-۲- اقتصاد مردم‌بنیاد

اولین مفهومی که لازم است در اینجا شرح داده شود خود اصطلاح اقتصاد مردم‌بنیاد است. همان‌طور که در مقدمه بیان شد، اقتصادی مردم‌بنیاد است که در آن «حضور آگاهانه، داوطلبانه، فعالانه، جمعی و فردی و متناسب با توان همه افراد ملت در تمامی عرصه‌های اقتصادی کشور در سه ساحت تصمیم‌گیری، تصمیم‌سازی و اقدام» محقق گشته باشد. (حسنی و حسینی، ۱۳۹۵، ۲) و این امر مستلزم مشارکت مردم در همه عرصه‌های اقتصادی است و این امری است که به‌عنوان یکی از اصول انقلاب اسلامی ایران همواره مورد تأکید حضرت امام خمینیرضوان‌الله‌تعالی‌علیه و مقام معظم رهبریمدظله‌العالی بوده است؛ بنابراین یکی از یکی از مسائل مهم کشور، حرکت به سمت مردمی کردن اقتصاد محسوب می‌شود. (یوسفی و غفاری، ۱۳۹۵، ص ۱)

از سوئی مردمی شدن اقتصاد از ارکان اصلی اقتصاد مقاومتی محسوب می‌شود. رهبر

معظم انقلاب اسلامی مدظله‌العالی در این زمینه می‌فرمایند: «اقتصاد مقاومتی یعنی در داخل کشور، ساخت اقتصادی و بنای اقتصادی جوری باشد که از نیروهای مردم استفاده بشود، کمک واقعی گرفته بشود (مقام معظم رهبری مدظله‌العالی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱)، ان‌شاءالله ساخت‌های لازم برای ایجاد اقتصاد مقاومتی که متکی به مقاومت مردم است به وجود خواهد آمد (مقام معظم رهبری مدظله‌العالی، ۱۳۹۲/۱۱/۱۹)، مسئولین باید زمینه‌ها را، مدل‌ها را، فرمول‌های عملی و قابل فهم عموم را، فرمول‌های اعتمادبخش را برای مشارکت مردم فراهم کنند (مقام معظم رهبری مدظله‌العالی، ۱۳۹۰/۰۷/۲۰)»

مشارکت اقتصادی در اثرگذاری بر شیوه و پویای تولید، روابط حاکم بر این پویا و وسایل مادی تولید برای رفع نیازهای مادی و افزایش تولید متمرکز است که در قالب مداخله و درگیر شدن افراد در نظام تصمیم‌گیری مربوط به تخصیص منابع اقتصادی و مشارکت در سیاست توسعه اقتصادی نمود پیدا می‌کند (شفیعا و موسوی لقمان، ۱۳۹۳، ص ۲)

همچنین مشارکت مردم در امور اقتصاد یک امر تدریجی است و نمی‌توان انتظار داشت مقدمات مشارکت مردمی به یک‌باره فراهم گردد و وقتی هم که زمینه‌ها مهیا گشت، تمامی مردم نمی‌تواند به سرعت در فعالیت‌ها مشارکت خود را نشان دهند؛ لذا مردمی کردن اقتصاد یک مسئله پیچیده‌ای است زیرا در سطح جامعه و همه جوامع نابرابری‌هایی وجود دارد و همه اقشار جامعه نمی‌توانند از این سهمی که هست، به‌طور یکسان و بر اساس توانایی‌هایشان، بهره‌مند شوند؛ مردمی کردن اقتصاد یعنی اینکه مردم بازیگر اصلی در تصمیم‌گیری باشند و دولت خود را از بخشی از تصمیم‌گیری‌ها بیرون بکشد. (پیغامی، ۱۳۹۳، ص ۲۵۵)

۲-۱-۳- اقتصاد مردمی در ادبیات اقتصاد متعارف

در اقتصاد متعارف، پیگیری اهداف اقتصادی و کسب منافع مادی توسط مردم عمدتاً از طریق فعالیت‌های بخش خصوصی شناخته می‌شود. پیگیری منافع شخصی و بر پایه اصل رقابت بازاری از مهم‌ترین مشخصه‌های بخش خصوصی محسوب می‌گردد. در بخش خصوصی، سرمایه و سودآوری از نقش بسزایی برخوردار است؛ اما با توجه به محوریت کسب سود از یک سو و تنوع رفتارها و روابط اجتماعی افراد جامعه لازم است قالب‌های دیگری در کنار بخش خصوصی برای بروز توانایی‌های مردمی در اقتصاد فراهم گردد. بخش تعاونی یکی از این بخش‌ها است که با توجه به ماهیت و قالب فعالیتی که برای آن در نظر گرفته شده است، امکان حضوری متفاوت در اقتصاد را برای مردم فراهم می‌سازد. در بیانیه اتحادیه بین‌المللی تعاون آمده است که تعاونی، اجتماع مستقل اشخاصی است که به منظور تأمین نیازها و اهداف مشترک اقتصادی، اجتماعی

و فرهنگی خود از طریق اداره و نظارت دموکراتیک مؤسسه با مالکیت مشاع، با همدیگر به نحو اختیاری توافق نموده‌اند. تعاونی بر ارزش‌های خودیاری، مسئولیت‌پذیری، دموکراسی، برابری، انصاف و اتحاد استوار است. اعضاء با توجه به عرف مسئولین تعاونی خود به ارزش‌های اخلاقی صداقت و مسئولیت اجتماعی و توجه به دیگران، معتقدند. (اختر محقی، ۱۳۸۵، صص ۸۸-۸۹)

بخش سوم اقتصاد نیز به‌عنوان قالب دیگری جهت فعالیت‌های اقتصادی مردم، به‌صورت دموکراتیک (به دست مردم) تأسیس و اداره می‌شود و در اکثر موارد تأمین مالی و انجام فعالیت‌های سازمانی به عهده اعضاء سازمان و به نحو غیرانتفاعی و داوطلبانه صورت می‌پذیرد؛ بنابراین توسعه بخش سوم اقتصاد می‌تواند بهترین بستر برای حضور و نقش‌آفرینی مردم به‌صورت داوطلبانه باشد (درخشان و نصراللهی، صص ۳-۸)؛ البته غلبه فعالیت‌های غیرانتفاعی در بخش سوم اقتصاد نافی سودآوری و همچنین فعالیت‌های انتفاعی صورت‌گرفته در این قالب نبوده و آنچه حائز اهمیت است آن است که سود محور تحرک در این‌گونه فعالیت‌ها قرار ندارد. انجام‌شده در بخش اقتصاد صرفاً به‌صورت غیرانتفاعی نبوده و، سودبخش سوم اقتصاد شامل نهادهای خصوصی است که به‌وسیله گروهی از افراد به‌صورت داوطلبانه و بدون توجه به نفع شخصی خود و دیگران راه-اندازی شده و تداوم می‌یابد، به‌وسیله خود مردم کنترل و اداره شده و هرگونه سودآوری حاصل از فعالیت‌ها در جهت هدف-های تعیین‌شده صرف می‌شود و سود شخصی و سازمانی وجود نخواهد داشت (Lyons, 2001, p10). توسعه بخش سوم به معنای افزایش فعالیت‌های اقتصادی و تعامل‌های نوع‌دوستانه در زمینه‌های سلامت، آموزش، دین و مذهب، خدمات اجتماعی است که از یک جهت به علت مبادله‌های اقتصادی می‌تواند باعث توسعه و رشد اقتصادی مستقیم و افزایش تولید ناخالص داخلی شود و از سوی دیگر به علت افزایش اعتماد و مشارکت‌های داوطلبانه در بین مردم و نیز مقابله با فقر به‌صورت مستقیم و افزایش سطح سواد با خدمات آموزشی و افزایش سطح سلامت و به‌ویژه مبارزه با بیماری‌های خاص شاخص توسعه انسانی را افزایش دهد (درخشان و نصراللهی، ۱۳۹۳، صص ۷۶).

تأمین مالی جمعی یکی دیگر از اشکال و مدل‌های حضور داوطلبانه مردمی در اقتصاد محسوب می‌شود. مهم‌ترین انگیزه-های شرکت‌کنندگان در سرمایه‌گذاری یا تأمین مالی جمعی ۵ عامل اساسی است: اهدای جمعی، حمایت جمعی، پیش‌فروش جمعی، وام‌دهی جمعی و خرید سهام جمعی (افشارپور، عساکره و زرندی، ۱۳۹۴، صص ۵) و همان‌طور که ملاحظه می‌گردد در این مدل، اهداف انتفاعی و غیرانتفاعی در کنار

یکدیگر، فرصت حضور مردم در اقتصاد را فراهم می‌آورد و می‌توان آن را از مصادیق بخش سوم اقتصاد به حساب آورد. سرمایه‌گذاری جمعی آخرین حلقه در عصر کنونی برای تأمین خارجی سرمایه، به‌جای استفاده از وام‌های بانکی، تسهیل‌کنندگان کسب‌وکار و سرمایه‌گذاری مخاطره‌پذیر است. (همان، ص ۳)

نکته مهمی که لازم به ذکر است و محرک اصلی نگارش این اثر هست، آن است که اصل، پیگیری هدفی است که به آن مردمی کردن اقتصاد اطلاق می‌گردد اما نحوه دستیابی به این مهم، آن نیست که همه مبانی و اصول و مؤلفه‌های حاکم بر مدل‌های مشارکت مردمی که در اقتصاد متعارف موجود است را عیناً پیاده‌سازی کنیم. باید مردم‌سالاری دینی را در عرصه اقتصاد تبیین کرد و سپس بر اساس آن، قالب‌های مناسب را انتخاب و یا در صورت نیاز اصلاح نمود. (حسنی و حسینی، ۱۳۹۵، ص ۲۵) بنابراین لازم است پژوهش‌های مختلفی در خصوص شناسایی مؤلفه‌های اقتصاد مردمی و کم و کیف آن‌ها و نحوه اجرائی سازی این مؤلفه‌ها صورت پذیرد.

۲-۱-۴- مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد مبتنی بر اقتصاد مقاومتی

در این قسمت از بحث ادبیات نظری، بر اساس پژوهش دیگری در زمینه طراحی شبکه مفاهیم اقتصاد مردم‌بنیاد بر اساس اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب اسلام‌مدظله‌العالی، حاصل کوشش نگارندگان این مقاله و به سفارش مرکز تحقیقات بسیج دانشگاه امام صادق‌علیه‌السلام و مبتنی بر روش تحقیق داده‌بنیاد، مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد استخراج گردیده است و در مطالعه حاضر، مبنای ادامه پژوهش قرار گرفته است. علت این امر نیز آن است که اقتصاد مردم‌بنیاد و توجه به نقش مردم در عرصه‌های اقتصادی به‌عنوان رکن اصلی اقتصاد مقاومتی در اندیشه رهبر معظم انقلاب اسلامی مدظله‌العالی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده و اساساً ایشان با توجه به سابقه فقاقت، اجتهاد، اسلام‌شناسی و آگاهی به مقتضیات و نیازهای اقتصادی جمهوری اسلامی ایران از یک‌سو و ورود به ادبیات اقتصاد مقاومتی و مباحث مرتبط با آن از سوی دیگر، از مبدعان و نظریه‌پردازان اصلی محسوب می‌گردند.

در ذیل مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد مبتنی بر بیانات و اندیشه‌های آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ایمدظله‌العالی که خروجی پژوهش مذکور هست آورده می‌شود:

- به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار
- امکان "رقابت اقتصادی" بین مردم و گروه‌های مردمی، عدم وجود انحصار و جلوگیری از اختلال در فعالیت اقتصادی دیگران
- امکان ایجاد فرصت فعالیت اقتصادی برای "همه‌ی مردم" اعم از مستضعف و سرمایه‌دار با اولویت قرار دادن قشر مستضعف

- تحقق اصل انفاق و تمرکز بر فعالیتهای اقتصادی غیرانتفاعی در کنار فعالیتهای اقتصادی انتفاعی
- عدم تصدی گری توسط دولت و عدم دخالت در فعالیتهای اقتصادی غیر ضرور (دولت صرفاً به وظیفه سیاست گذاری، هدایت و نظارت بپردازد)
- توانمند شدن مردم از منظر امکان انجام فعالیت اقتصادی و بهبود کارایی از طریق آموزش و تسهیلات دولتی و ...
- آگاهی مردم از فرصت‌ها و زمینه‌های اقدام به فعالیت اقتصادی از طرق مختلف از جمله شفاف‌سازی اطلاعات
- در نظر گرفتن مصالح کشور در کنار مصالح شخصی از جانب مردم
- رعایت اصل جهاد در فعالیتهای اقتصادی
- رعایت احکام الهی (واجبات و محرمات) در فعالیت اقتصادی توسط مردم (رنجبران و قربانی، ۱۳۹۷، ص ۴۵)

۲-۲- پیشنهاد پژوهش

در زمینه اقتصاد مردمی، مطالعات مستقیم گسترده‌ای صورت نگرفته است. در میان این مطالعات، مرتبط‌ترین مباحث را می‌توان در پژوهش یوسفی و غفاری (۱۳۹۵) که ارتباط مردم و اقتصاد را مبتنی بر بیانات رهبر معظم انقلاب مدظله‌العالی از حیث ضرورت‌ها، آسیب‌ها و سیاست‌ها مورد بررسی قرار داده است و در مطالعه شفیع‌ا و موسوی لقمان (۱۳۹۳) که نقش مردم در پیشرفت اقتصادی مبتنی بر بیانات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی را مورد بررسی قرار داده است، یافت. هر چند در این پژوهش‌ها، استخراج مؤلفه، تحلیل تعاملات، سطح‌بندی و اولویت‌بندی آن‌ها در دستور کار نبوده است. در ذیل، مطالعات مرتبط با اقتصاد مردم‌بنیاد مورد بررسی قرار می‌گیرد:

جدول شماره ۱- پیشنهاد پژوهش

نویسنده (سال) - روش	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته‌ها
یوسفی (۱۳۹۲) - روش توصیفی - تحلیلی	امکان طراحی الگوی آزادی اقتصادی مردم‌سالار به نحوی که تمام نیروهای فعال اقتصادی اعم از صاحب سرمایه و نیروی کار ضمن حضور در عرصه اقتصادی به اهداف خود نائل آیند.	در الگوی آزادی اقتصادی مردم‌سالار همه افراد حق دارند به هدف رفع نیاز مادی خود به عضویت تعاونی در آیند. همچنین تمام اعضای تعاونی از محصولات تولیدی تعاونی بهره‌مند می‌شوند، با سرمایه گذاری خود مالک منابع و محصول تولیدی شده و حق آزادی برای انتخاب هیئت‌مدیره و تصمیم‌گیری در امور تعاونی را دارند.

نویسنده(سال)- روش	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته‌ها
یوسفی (۱۳۹۳)- روش توصیفی- تحلیلی	اثبات این فرضیه که آموزه‌های اسلامی ظرفیت لازم برای ارائه مدل‌های مردم‌سالاری اقتصادی جهت تأمین هدف‌های تمام گروه‌های فعال اقتصادی و نیز تولید ملی پایدار عدالت محور را دارند	در صورتی که از مجموع مدل‌های اقتصادی استفاده شود، بستر فعالیت برای امام فعالان اقتصادی با هر انگیزه اقتصادی فراهم می‌شود. این مدل‌ها عبارت‌اند از: ۱- بنگاه‌های اقتصادی مردم‌سالاری تام، ۲- بنگاه‌های اقتصادی مردم‌سالاری متوسط، ۳- بنگاه‌های اقتصادی مردم‌سالاری ضعیف، ۴- بنگاه‌های اقتصادی سهامی فراگیر، ۵- بنگاه‌های اقتصادی با مالکیت خصوصی فردی
یوسفی (۱۳۹۵)- روش توصیفی- تحلیلی	امکان طراحی مدل‌های مشارکت مردم در اقتصاد به‌نحوی که زمینه حضور همه فعالان اقتصادی و نیز تمام اقشار مردم فراهم باشد	با استفاده از مدل‌های مشارکت مردمی از قبیل مدل‌های ساختار اقتصادی سرمایه‌محور و همچنین مدل‌های ساختار مردم‌سالاری می‌توان مشارکت مردم را در عرصه‌های اقتصادی را افزایش داد. استفاده از مدل بنگاه‌های مردم‌سالاری اقتصادی فراگیر نیز می‌تواند ضمن رفع انواع نزاع‌ها میان فعالان، اهداف آن‌ها را محقق کند.
یوسفی و غفاری (۱۳۹۵)- روش تحلیل متن	تبیین ضرورت‌ها، آسیب‌ها و سیاست‌های مرتبط با اقتصاد مردمی و همچنین وظایف مردم و مسئولان در قبال این موضوع در بیانات مقام معظم رهبری مدظله‌العالی	براساس اندیشه رهبر معظم انقلاب‌مدظله‌العالی مواردی مانند تأکید معارف اسلامی، تجربه موفق تاریخی و لزوم استفاده از همه ظرفیت‌ها از جمله ضرورت‌های اقتصاد مردمی است. سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به این مهم پرداخته شده است. همچنین در ساخت حقوقی نظام اقتصادی، تعاون بیشترین سهم را در مشارکت مردم در اقتصاد دارد که البته بدون ساخت حقیقی کارآمد نیست.
شفیعا و موسوی لقمان (۱۳۹۳)- روش داده‌بنیاد	تبیین جایگاه و نقش مردم در پیشرفت اقتصادی براساس اندیشه‌های مقام معظم رهبری مدظله‌العالی	راهبردهای گسترش نقش مردم در اقتصاد: ترویج گفتمان اقتصاد مقاومتی و ایجاد حساسیت در مردم، مشارکت به مثابه مصرف‌کننده فعال در مسائل اقتصادی کشور، مشارکت اقشار مختلف مردم در تولیدات کشور، ارائه الگوی تعاون اقتصادی مردم و بسترسازی‌های دولتی
طغیانی و درخشان (۱۳۹۵)- روش توصیفی-تحلیلی	تبیین مسائل و جایگاه بخش سوم اقتصاد	با فرض هدف دانستن تخصیص بهینه منابع کمیاب در دانش اقتصاد، بخشی از این تخصیص‌های منابع نه توسط دولت و بازار بلکه به وسیله بخش سوم صورت می‌گیرد که ساختار انگیزشی و نهادی ویژه خود را دارد و در اصطلاح دانش بومی باوقف‌وخیریه‌شناخته می‌شود.

نویسنده(سال) - روش	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته ها
حسینی و حسینی (۱۳۹۵) - روش تحلیل متن	استخراج الگوی اولیه مشارکت مردمی در اقتصاد با توجه به نگاه امام خمینی رحمه الله علیه	پس از تبیین ماهیت، اهمیت و کیفیت مشارکت مردم در اقتصاد با تحلیل اندیشه های امام خمینیرحمه الله علیه می توان بیداری و آگاهی اقتصادی، سازندگی، استقلال و آزادی اقتصادی، حضور در اقتصاد با انگیزه های معنوی، اتقان در کار، مشارکت در راستای مصالح جمعی، مطرح نبودن طبقه و حضور حداکثری، دولت مردمی و تسلط کامل مردم بر اقتصاد را از جمله معیارهای یک اقتصاد مردمی نام برد.
حیدری و درخشان (۱۳۹۵) - روش کتابخانه ای	بررسی ماهیت بخش سوم اقتصاد در حوزه خیر و نیکوکاری، کانال های تأثیر توسعه بخش سوم اقتصاد بر توسعه اقتصادی و اشتغال	کانال های تأثیر بخش سوم اقتصاد بر توسعه تولید و اشتغال: ۱- تأثیر مستقیم بزرگی بخش سوم در اقتصاد و اشتغال، ۲- تأثیر بخش سوم بر سرمایه های اجتماعی، ۳- پشتیبانی سازمان های غیرانتفاعی و صندوق های داوطلبانه از سرمایه گذاری خطرپذیر، ۴- توسعه اشتغال با استفاده از تجربه بانک گرامین، ۵- توسعه کارآفرینی اجتماعی، ۶- توسعه فناوری های کاربر و تشویق استفاده از آن ها در بین نهادهای بخش سوم و همچنین توسط نهادهای بخش سوم در بین بخش خصوصی، ۷- تشکیل و کامل سازی زنجیره عرضه توسط سازمان های بخش سوم
گودین (۲۰۰۳) - روش کتابخانه ای	بررسی مسئولیت پذیری مردم در بخش سوم و تمایز آن با سایر بخش ها	هرکدام از بخش های دولتی، خصوصی و بخش سوم با توجه به قابلیت های خود، نیازی را از جامعه برطرف می کنند. از طرفی بخش سوم اقتصاد می تواند مکمل سایر بخش ها باشد. کمک به پاسخگویی بهتر سازمان ها و انعقاد قرارداد با سازمان های مبتنی بر سودبازاری موجب افزایش کارائی و اثربخشی شود.
آکن (۲۰۱۳) - روش توصیفی - تحلیلی	بررسی کارکردهای بخش سوم	نقش دولت در دستیابی به رفاه اجتماعی بسیار مهم است اما بخش سوم در پوشش کمبودهای اقتصادی جامعه در مسیر توسعه و کاهش فقر مؤثر است.
سرکار (۲۰۱۶) - روش توصیفی - تحلیلی	بررسی چالش های تأمین مالی جمعی در هند	تأمین مالی جمعی به عنوان عامل رشد صنایع نوزاد و الگویی برای جوانانی که قصد راه اندازی کسب و کار جدید دارند مورد توجه قرار می گیرد

نویسنده (سال) - روش	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته‌ها
مرتنز (۲۰۰۲) - روش کتابخانه‌ای	شناخت تمایزات بخش سوم با سایر بخش‌ها	سازمان‌های بخش سوم با انگیزه‌های عمومی و متقابل، با معیار محدودیت عدم توزیع، وضعیت خصوصی و استقلال و شاخص آزادی عضویت برای نوع اول و با معیار ظرفیت دوبرابر اعضاء، توزیع مازاد منسجم، استقلال و مدیریت خودمختار و شاخص داوطلبانه‌بودن، دادن مالیات، آزادی عضویت و محیط سخاوتمندانه تشکیل می‌شوند.

(منبع: نتایج تحقیق)

همچنین مقالات پژوهشی متعددی با استفاده از روش مدنظر در این پژوهش که تلفیقی از روش‌های دیمتل فازی و تحلیل شبکه‌ای فازی است، بهره برده‌اند که به‌عنوان نمونه می‌توان به پژوهش شریعتی و همکاران (۱۳۹۱)، مروتی و همکاران (۱۳۹۱) و اجلی و همکاران (۱۳۹۴) اشاره کرد. در خصوص بدیع و جدید بودن موضوع مورد مطالعه لازم به ذکر است، همان‌طور که ملاحظه می‌گردد، در زمینه ترکیب موضوع مورد بررسی و روش تحقیق مورد استفاده پژوهش مشابهی یافت نمی‌شود.

۳- روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش پژوهش، تجربی-پیمایشی است. به‌منظور بررسی مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد و تعیین روابط درونی این مؤلفه‌ها و در نهایت اولویت‌بندی آن‌ها، از نظرات اساتید و پژوهشگران دانشگاهی در حوزه اقتصاد مقاومتی استفاده شده است. با توجه به مطالعات مرتبط، چنانچه پنج فرد خبره اقدام به تکمیل پرسشنامه روش‌های چندمعیاره کنند، نتایج از اعتبار خوبی برخوردار است (سلطانی و راعی عزآبادی، ۱۳۹۶) که در این تحقیق، نظرات اساتید، نخبگان و کارشناسان این حوزه در قالب ۳۵ پرسشنامه اخذ گردیده است. در این راستا، با استفاده از ماتریس اثرات کل روش دیمتل فازی، روابط میان مؤلفه‌های مورد بررسی شناسایی شده و پس مشخص شدن جمیع تأثیر و تاثرات و به‌منظور سنجش میزان ارجحیت این عوامل، ماتریس تأثیرات کل به‌عنوان ابرماتریس روش ANP فازی قرار گرفته و پس از ترسیم مدل شبکه تحقیق در نرم‌افزار Super Decision و برقرار کردن روابط میان معیارها، نتایج ارجحیت مشخص گردید. سپس به‌منظور تعیین شدت تأثیر عوامل از تکنیک دیمتل فازی و برای تعیین وزن و رتبه بندی عوامل و مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد از تکنیک فرایند تحلیل شبکه‌ای فازی (ANP) بهره گرفته شده است. همچنین جامعه

خبرگان تحقیق جاری به جهت ماهیت علمی-تخصصی پژوهش، دارای حداقل ۴ سال سابقه پژوهش در حوزه اقتصاد مقاومتی و حداقل مدرک کارشناسی ارشد بوده‌اند.

۳-۱- روش دیمتل فازی

دیمتل یک روش جامع برای ساخت و تجزیه و تحلیل یک مدل ساختاری از روابط سببی میان عوامل پیچیده و متعدد است (Lin, Wu, 2008, p1). دیمتل از گرافها به منظور دسته‌بندی کردن مؤلفه‌های تأثیرگذار به دو گروه استفاده می‌کند: گروه علت و گروه اثر (Tsai et al., 2009, p5). روش دیمتل فازی با استفاده از متغیرهای زبانی فازی، تصمیم‌گیری را در شرایط عدم اطمینان محیطی آسان می‌سازد. این تکنیک در زمینه‌های تولید، مدیریت سازمان، سیستم اطلاعات و علوم اجتماعی کاربرد دارد (Zhou et al., 2011, p6).

گام اول: ساخت نظرسنجی

در این مرحله، از هر پاسخ‌دهنده خواسته می‌شود بر اساس جدولی که در گام نخست بیان شد، اقدام به مشخص کردن اثر هر یک مولفه بر سایر مولفه‌ها نماید. نماد $\tilde{O} = (l_{ij}, m_{ij}, u_{ij})$ نشان دهنده نظر پاسخ‌دهنده در مورد اثر مولفه i بر مولفه j است. برای هر $i=j$ در ماتریس‌ها عدد صفر قرار داده می‌شود. برای هر پاسخ‌دهنده یک ماتریس $n \times n$ که باید دارای درایه‌های فازی باشند، تعریف می‌شود.

گام دوم: ساخت ماتریس تصمیم‌گیری اولیه ($\tilde{O}$)

در مرحله سوم به ساخت ماتریس تصمیم‌گیری اولیه ($\tilde{O}$) اقدام می‌کنیم. بدین نحو که استخراج ساده‌ای از میانگین همه نظرات در ابعاد فازی انجام می‌دهیم و آن را $\tilde{O}_{ij} = (l_{ij}, m_{ij}, u_{ij})$ می‌نامیم (Jassbi, 2011, p4):

$$\tilde{O}_{ij} = \frac{1}{p} \times \sum_{p=1}^p \tilde{a}_{ij}^p \quad (1)$$

گام سوم: تشکیل ماتریس نرمال شده

پس از محاسبه ماتریس اولیه $\tilde{O}$ ، لازم است تا نرمال‌سازی انجام گیرد. بر اساس معادله (۲) ماتریس نرمال‌ساز شده $\tilde{Z}$ برابر خواهد بود با (Jassbi, 2011, p4):

$$\tilde{Z}_h = k \times \tilde{O} \quad h = l, m, u \quad (2)$$

$$k = \frac{1}{\max(\max \sum_{j=1}^n a_{ij}, \max \sum_{i=1}^n a_{ij})} \quad (3)$$

گام چهارم: فازی‌زدایی اعداد

در این مرحله لازم است اعداد فازی را به دی‌فازی تبدیل نماییم. در روش‌های مختلف که با رویکرد فازی صورت می‌گیرد پژوهشگر در نهایت به دنبال آن است که مقادیر فازی نهایی را به یک عدد قطعی و قابل درک تبدیل کند. بر این اساس جهت فازی‌زدایی اعداد از فرمول (۴) استفاده می‌شود:

$$T = \frac{(l + 2m + u)}{4} \quad (۴)$$

گام پنجم: محاسبه اثرات مستقیم، غیرمستقیم و کل

با دی‌فازه کردن ماتریس‌های Z ماتریسی واحد با نام N با $n \times n$ درایه به دست می‌آید. در حقیقت ماتریس N نشان‌دهنده اثرات متقابل و مستقیم مولفه‌ها هست. در کنار اثرات مستقیم، لازم است اثرات غیرمستقیم نیز مدنظر قرار گیرد. اگر t مولفه داشته‌باشیم، ماتریس اثرات غیرمستقیم S_I خواهد بود:

$$S_I = N^2 + N^3 + N^4 + \dots + N^t \quad (۵)$$

در حالت کلی جهت محاسبه ماتریس اثرات کل خواهیم داشت:

$$S_T = \frac{N(I - N^t)}{I - N} = \frac{N}{I - N} = N(I - N)^{-1} \quad (۶)$$

گام ششم: محاسبه تأثیرگذاری، تأثیرپذیری و تأثیرات خالص

با جمع هر سطر و ستون ماتریس اثرات کل، تأثیرگذاری، تأثیرپذیری، با تفاضل تأثیرگذاری و تأثیرپذیری، تأثیرات خالص و با جمع آن‌ها میزان تعامل به دست می‌آید.

۳-۲- فرآیند تحلیل شبکه

فرآیند تحلیل شبکه برای حل مسائلی به کار می‌رود که در آن‌ها معیارها و گزینه‌ها از هم مستقل نیستند. در فرآیند تجزیه و تحلیل شبکه‌ای اندازه‌گیری مقادیر و اهمیت نسبی مانند فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی با مقایسه‌های زوجی انجام می‌گیرد. مراحل روش ANP به شرح زیر است:

گام اول: ساخت مدل (شبکه) تحلیل

در این مرحله، معیارهایی که در تصمیم‌گیری نهایی مؤثرند و با نظرخواهی از متخصصان مشخص شده‌اند، به یکدیگر متصل می‌شوند و ساختار شبکه‌ای را تشکیل می‌دهند.

گام دوم: تشکیل ماتریس‌های مقایسه زوجی و محاسبه بردارهای وزن ماتریس‌های مقایسه زوجی تأثیر معیارها و زیرمعیارها، با در نظر گرفتن سطوح بالاتر شبکه و ارتباطات داخلی تشکیل می‌شوند تا بتوان به کمک آن‌ها وزن عناصر را به دست آورد. پس از آن که مقایسه زوجی به صورت کامل انجام گرفت، بردار وزن (W) محاسبه می‌شود که ساعتی رابطه (۷) را پیشنهاد داده است (Saaty, 2004, p141):

$$AW = \lambda_{MAX}W \quad (7)$$

که در آن MAX بزرگترین مقدار ویژه ماتریس A است. بردار W با استفاده از $a = \sum_{i=1}^n w_i$ نرمال می‌شود.

برای تعیین میزان سازگاری مقایسه‌ها از شاخص سازگاری وزن معیارها استفاده می‌شود که این شاخص با استفاده از رابطه (۸) محاسبه می‌شود:

$$CI = \frac{\lambda - n}{n - 1} \quad (8)$$

در کل، اگر CI کمتر از ۱/۰ باشد، مقایسه تأیید می‌شود.

گام سوم: تشکیل ابرماتریس اولیه

بر اساس مقایسه زوجی که در مرحله قبل انجام گرفت، چند ماتریس ساخته و وزن نسبی هر ماتریس محاسبه می‌شود. سپس وزن‌های حاصل در ابرماتریس وارد می‌شوند که رابطه متقابل بین عناصر سیستم را نشان می‌دهند.

گام چهارم: تشکیل ابرماتریس وزنی

برای آن که از عناصر ستون ابرماتریس اولیه متناسب با وزن نسبی آن‌ها فاکتور گرفته و جمع ستون برابر ۱ شود، هر ستون ماتریس استاندارد می‌شود. در نتیجه، ماتریس جدیدی به دست می‌آید که جمع هریک از ستون‌های آن برابر ۱ است.

گام پنجم: بردار وزنی عمومی - ابرماتریس حد

در گام نهایی، سوپرماتریس وزنی، به توان حدی می‌رسد تا عناصر ماتریس همگرا و مقادیر سطری آن با هم برابر شوند. در این مورد جمع سطر ابرماتریس وزنی به صورت رابطه (۹) همگرا می‌شود.

$$\lim_{K \rightarrow \infty} w^K \quad (9)$$

۴- یافته‌های تحقیق

مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد مبتنی بر بیانات رهبر معظم انقلابمدظله‌العالی که از بیانات ایشان استخراج شده‌اند:

جدول شماره ۲- مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد مبتنی بر بیانات رهبر معظم انقلاب مدظله‌العالی

نماد	مؤلفه
C ₁	به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار
C ₂	امکان "رقابت اقتصادی" بین مردم و گروه‌های مردمی، عدم وجود انحصار و جلوگیری از اختلال در فعالیت اقتصادی دیگران
C ₃	امکان ایجاد فرصت فعالیت اقتصادی برای "همه‌ی مردم" اعم از مستضعف و سرمایه‌دار با اولویت قراردادن قشر مستضعف
C ₄	تحقق اصل انفاق و تمرکز بر فعالیت‌های اقتصادی غیرانتفاعی در کنار فعالیت‌های اقتصادی انتفاعی
C ₅	عدم تصدی‌گری توسط دولت و عدم دخالت در فعالیت‌های اقتصادی غیر ضرور
C ₆	توانمند شدن مردم از منظر امکان انجام فعالیت اقتصادی و بهبود کارایی از طریق آموزش و تسهیلات دولتی
C ₇	آگاهی مردم از فرصت‌ها و زمینه‌های اقدام به فعالیت اقتصادی از طرق مختلف از جمله شفاف‌سازی اطلاعات
C ₈	در نظر گرفتن مصالح کشور در کنار مصالح شخصی از جانب مردم
C ₉	رعایت اصل جهاد در فعالیت‌های اقتصادی
C ₁₀	رعایت احکام الهی (واجبات و محرمات) در فعالیت اقتصادی توسط مردم

منبع: (زنجبران و قربانی، ۱۳۹۷، ص ۴۵)

۴-۱- اجرای روش

مبتنی بر روش‌شناسی اتخاذ شده در مقاله، پس از نرمالایز کردن ماتریس‌های کران بالا، پائین و میانه، اعداد فازی به غیر فازی تبدیل شوند ماتریس نرمالایز دی‌فازی شده که همان ماتریس اثرات مستقیم است مطابق جدول شماره (۳) است:

جدول شماره ۳- ماتریس اثرات مستقیم (ماتریس نرمالایز دی‌فازی)

	C ₁₀	C ₉	C ₈	C ₇	C ₆	C ₅	C ₄	C ₃	C ₂	C ₁	
C ₁	۰,۰۶۴	۰,۰۷۴	۰,۰۸۲	۰,۱۰۶	۰,۱۱۶	۰,۱۱۰	۰,۰۸۰	۰,۱۱۹	۰,۱۲۱	۰	C ₁
C ₂	۰,۰۵۶	۰,۰۸۰	۰,۰۷۴	۰,۱۱۰	۰,۱۱۷	۰,۱۰۴	۰,۰۵۹	۰,۱۲۲	۰	۰,۱۳۱	C ₂
C ₃	۰,۰۶۷	۰,۰۹۱	۰,۰۸۲	۰,۱۰۷	۰,۱۱۹	۰,۱۰۴	۰,۰۸۸	۰	۰,۱۲۶	۰,۱۲۳	C ₃
C ₄	۰,۰۵۲	۰,۰۶۶	۰,۰۵۹	۰,۰۹۴	۰,۰۹۳	۰,۰۶۶	۰	۰,۱۱۶	۰,۱۱۰	۰,۱۱۸	C ₄
C ₅	۰,۱۰۷	۰,۱۰۶	۰,۱۰۵	۰,۰۶۴	۰,۰۸۹	۰	۰,۰۶۷	۰,۰۷۲	۰,۱۰۳	۰,۰۷۵	C ₅

C_{10}	C_9	C_8	C_7	C_6	C_5	C_4	C_3	C_2	C_1	
۰,۰۶۰	۰,۰۸۳	۰,۰۸۵	۰,۱۰۲	۰	۰,۰۷۴	۰,۱۰۰	۰,۱۱۹	۰,۱۱۶	۰,۱۲۱	C_6
۰,۰۷۴	۰,۰۷۰	۰,۰۸۳	۰	۰,۱۱۸	۰,۰۷	۰,۰۸۸	۰,۱۲۸	۰,۱۲۴	۰,۱۳۵	C_7
۰,۰۸۱	۰,۱۰۷	۰	۰,۰۷۳	۰,۰۹۰	۰,۱۰۴	۰,۰۶۶	۰,۰۸۴	۰,۰۸۱	۰,۰۹۶	C_8
۰,۱۱۳	۰	۰,۱۲۹	۰,۰۸۹	۰,۱۱۴	۰,۱۲۷	۰,۰۷۸	۰,۰۹۳	۰,۱۰۶	۰,۱۱۳	C_9
۰	۰,۱۲۰	۰,۱۲۵	۰,۰۷۸	۰,۰۹۲	۰,۱۲۲	۰,۰۶۸	۰,۰۹۴	۰,۰۹۷	۰,۰۸۴	C_{10}

منبع: نتایج تحقیق

پس از یکه شدن ماتریس و تبدیل اعداد فازی به غیر فازی، لازم است تا اثرات کل نیز در کنار اثرات مستقیم به دست آیند. بدین منظور از طریق نرم افزار تخصصی MAPLE، محاسبات برداری و ماتریسی انجام شده که نتایج محاسبات به شرح ماتریس ذیل به عنوان ماتریس اثرات کل بوده است:

جدول شماره ۴- ماتریس اثرات کل

C_{10}	C_9	C_8	C_7	C_6	C_5	C_4	C_3	C_2	C_1	
۰,۵۰۳	۰,۵۸۴	۰,۶۰۵	۰,۶۳۶	۰,۷۱۷	۰,۶۶۸	۰,۵۳۴	۰,۷۱۷	۰,۷۴۲	۰,۶۴۰	C_1
۰,۴۹۰	۰,۵۸۱	۰,۵۹۱	۰,۶۳۲	۰,۷۱۰	۰,۶۵۵	۰,۵۰۹	۰,۷۱۱	۰,۶۲۴	۰,۷۴۷	C_2
۰,۵۲۱	۰,۶۱۷	۰,۶۲۴	۰,۶۵۷	۰,۷۴۲	۰,۶۸۴	۰,۵۵۶	۰,۶۳۳	۰,۷۶۸	۰,۷۷۳	C_3
۰,۴۴۷	۰,۵۲۵	۰,۵۳۲	۰,۵۷۴	۰,۶۳۸	۰,۵۷۵	۰,۴۱۳	۰,۶۵۵	۰,۶۷۰	۰,۶۸۴	C_4
۰,۵۰۲	۰,۵۶۸	۰,۵۸۱	۰,۵۵۱	۰,۶۳۹	۰,۵۲۱	۰,۴۸۱	۰,۶۲۲	۰,۶۶۸	۰,۶۵۱	C_5
۰,۴۹۳	۰,۵۸۵	۰,۶۰۱	۰,۶۲۸	۰,۶۰۶	۰,۶۳۲	۰,۵۴۶	۰,۷۱۲	۰,۷۳۱	۰,۷۴۲	C_6
۰,۵۱۹	۰,۵۹۱	۰,۶۱۷	۰,۵۵۳	۰,۷۳۳	۰,۶۵۰	۰,۵۵۰	۰,۷۴۰	۰,۷۵۹	۰,۷۷۵	C_7
۰,۴۷۸	۰,۵۶۵	۰,۴۸۲	۰,۵۵۶	۰,۶۳۸	۰,۶۱۲	۰,۴۷۷	۰,۶۳۰	۰,۶۴۸	۰,۶۶۵	C_8
۰,۵۸۶	۰,۵۶۴	۰,۶۹۶	۰,۶۶۹	۰,۷۶۹	۰,۷۳۶	۰,۵۷۲	۰,۷۴۹	۰,۷۸۵	۰,۷۹۷	C_9
۰,۴۴۸	۰,۶۳۰	۰,۶۴۹	۰,۶۱۴	۰,۷۰۰	۰,۶۸۵	۰,۵۲۵	۰,۶۹۸	۰,۷۲۴	۰,۷۲۰	C_{10}

منبع: نتایج تحقیق

۴-۲- تحلیل تعامل بین مؤلفه‌ها

بر اساس نتایج به دست آمده، بیشترین اثر مستقیم یک مؤلفه بر مؤلفه دیگر، با ضریب تأثیر ۰,۱۳۵ مربوط به اثر مؤلفه «آگاهی مردم از فرصت‌ها و زمینه‌های اقدام به فعالیت اقتصادی از طرق مختلف از جمله شفاف‌سازی اطلاعات» بر مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» است و این امر نشانگر این نکته است که هرچه آگاهی و دانش مردم نسبت به قابلیت‌ها و فرصت‌هایی را

که مبتنی بر آن‌ها می‌توانند در عرصه‌های مختلف اقتصادی وارد شوند، بیشتر شود، به‌خصوص در صورتی که از طریق شفاف‌سازی اطلاعات، این فرصت، به نحو صحیح، قانونی و عادلانه بین مردم به اشتراک گذاشته شود، مردم با به‌صحنه آوردن تمامی امکاناتشان اعم از مالی و غیر مالی، گامی مهم و اساسی در جهت تحقق اقتصاد مردم‌بنیاد برمی‌دارند. پس از آن، مؤلفه «امکان رقابت اقتصادی» بین مردم و گروه‌های مردمی، عدم وجود انحصار و جلوگیری از اخلال در فعالیت اقتصادی دیگران» با ضریب تأثیر ۰,۱۳۱، بالاترین اثر مستقیم را بر مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» دارد. بعد از این دو اثر، مؤلفه «رعایت اصل جهاد در فعالیت‌های اقتصادی» با ضریب تأثیر ۰,۱۲۹، بالاترین اثر مستقیم را بر مؤلفه «در نظر گرفتن مصالح کشور در کنار مصالح شخصی توسط مردم» دارد. در میان اثرات مستقیم، با فرض نادیده گرفتن اثرات هر مؤلفه بر خود که صفر است، مؤلفه «عدم تصدی‌گری توسط دولت و عدم دخالت در فعالیت‌های اقتصادی غیر ضرور دولت صرفاً به وظیفه سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت پردازد» با ضریب تأثیر ۰,۰۵۲، از کمترین اثر مستقیم بر مؤلفه «رعایت احکام الهی (واجبات و محرّمات) در فعالیت اقتصادی توسط مردم» برخوردار است. با توجه به جدول شماره ۳ می‌توان به ترتیب موارد دیگر را نیز مشاهده نمود.

با توجه به اینکه ملاحظه اثرات مستقیم و حتی اثرات غیرمستقیم به تنهایی، نگاه جامعی در خصوص نتایج اجرای مدل نشان نمی‌دهد؛ لذا لازم است با محاسبه اثرات کل و ملاحظه اثرات مستقیم و غیرمستقیم اثرات کامل مؤلفه‌ها نشان داده شود. ملاحظه نتایج به‌دست آمده در خصوص اثرات کل نشان‌گر این مسئله است که بالاترین اثر کل یک مؤلفه بر مؤلفه دیگر را مؤلفه «رعایت اصل جهاد در فعالیت‌های اقتصادی» با ضریب تأثیر ۰,۷۹۷، بر مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» دارد. این امر نشان‌دهنده نقش محوری اصل جهاد و فواید آن در زمینه به میدان کشاندن امکانات مختلف مردم در عرصه‌های اقتصادی است. تقویت روحیه جهادی و اعمال آن از سوی مردم و به یک معنا، همراهی با سایر اقشار و نهادها در سختی‌ها و تحمل بار مسئولیت‌ها و نقش‌های اقتصادی در جامعه در مجموع بالاترین اثر را بر تمایل به استفاده از تمامی امکانات مالی و غیر مالی در عرصه‌های اقتصادی از سوی مردم دارد. در مرتبه بعد، بالاترین اثر کل، با ضریب تأثیر ۰,۷۸۵، مربوط به اثر مؤلفه «رعایت اصل جهاد در فعالیت‌های اقتصادی» بر مؤلفه «امکان رقابت اقتصادی» بین مردم و گروه‌های مردمی، عدم وجود انحصار و

جلوگیری از اخلال در فعالیت اقتصادی دیگران» است. پس از آن، مؤلفه «آگاهی مردم از فرصت‌ها و زمینه‌های اقدام به فعالیت اقتصادی از طرق مختلف از جمله شفاف‌سازی اطلاعات» با ضریب تأثیر ۰,۷۷۵، بیشترین اثر کل را بر مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» دارد. در میان اثرات کل، با فرض نادیده گرفتن اثرات هر مؤلفه بر خود، همانند اثرات مستقیم، مؤلفه «عدم تصدی‌گری توسط دولت و عدم دخالت در فعالیت‌های اقتصادی غیر ضرور دولت صرفاً به وظیفه سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت بپردازد» با ضریب تأثیر ۰,۴۴۷، از کمترین اثر کل بر مؤلفه «رعایت احکام الهی (واجبات و محرمات) در فعالیت اقتصادی توسط مردم» برخوردار است. با توجه به جدول شماره ۴ می‌توان به ترتیب موارد دیگر را نیز مشاهده نمود.

میزان تعامل، میزان اثرگذاری، اثرپذیری و همچنین اثر خالص مؤلفه‌های مؤثر در تحقق اقتصاد مردم‌بنیاد را می‌توان در جدول شماره ۵ ملاحظه نمود. حاصل جمع میزان اثرگذاری و میزان اثرپذیری هر مؤلفه را میزان تعامل آن مؤلفه گویند. تفاضل اثرگذاری از اثرپذیری هر مؤلفه به اثر خالص آن مؤلفه تعبیر می‌شود.

جدول شماره ۵- میزان تعامل و اثر خالص مؤلفه‌ها

مؤلفه	اثرگذاری	اثرپذیری	میزان تعامل	اثرخالص
C ₁	۶,۳۵	۷,۱۹۹	۱۳,۵۵۰	-۰,۸۴۸۵
C ₂	۶,۲۵۶	۷,۱۲۴	۱۳,۳۸۰	-۰,۸۶۷
C ₃	۶,۵۷۹	۶,۸۷۲	۱۳,۴۵۲	-۰,۲۹۳
C ₄	۵,۷۱۷	۵,۱۶۸	۱۰,۸۸۶	۰,۵۴۸۶
C ₅	۵,۷۹۰	۶,۴۲۴	۱۲,۲۱۴	-۰,۶۳۳
C ₆	۶,۲۸۰	۶,۸۹۷	۱۳,۱۷۷	-۰,۶۱۷
C ₇	۶,۴۹۲	۶,۰۷۶	۱۲,۵۶۸	۰,۴۱۶
C ₈	۵,۷۵۶	۵,۹۸۱	۱۱,۷۳۸	-۰,۲۲۵
C ₉	۶,۹۲۶	۵,۸۱۳	۱۲,۷۴۰	۱,۱۱۳۰
C ₁₀	۶,۳۹۸	۴,۹۹۰	۱۱,۳۸۸	۱,۴۰۸

منبع: نتایج تحقیق

با توجه به نتایج موجود در جدول شماره ۵، در میان مؤلفه‌های مؤثر در تحقق اقتصاد مردم‌بنیاد، بالاترین اثرگذاری یک مؤلفه بر تمامی مؤلفه‌ها به مؤلفه «رعایت اصل جهاد در فعالیت‌های اقتصادی» با ضریب تأثیر ۶,۹۲۶ و پس از آن مؤلفه‌های «امکان

ایجاد فرصت فعالیت اقتصادی برای "همه‌ی مردم" اعم از مستضعف و سرمایه‌دار با اولویت قرار دادن قشر مستضعف» با ضریب تأثیر ۶,۵۷۹ و «آگاهی مردم از فرصت‌ها و زمینه‌های اقدام به فعالیت اقتصادی از طرق مختلف از جمله شفاف‌سازی اطلاعات» با ضریب تأثیر ۶,۴۹۲ مربوط است. همچنان که قبلاً توضیح داده شد، این نکته اهمیت بحث روحیه جهادی و التزام به اصل جهاد در فعالیت‌های اقتصادی را مورد تأکید قرار می‌دهد. کمترین اثرگذاری یک مؤلفه بر سایر مؤلفه نیز با ضریب تأثیر ۵,۳۰۳ به مؤلفه «عدم تصدی‌گری توسط دولت و عدم دخالت در فعالیت‌های اقتصادی غیر ضرور دولت صرفاً به وظیفه سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت پردازد» مربوط می‌گردد. با توجه به جدول شماره ۶ می‌توان به ترتیب موارد دیگر را نیز مشاهده نمود.

همچنین بالاترین اثرپذیری یک مؤلفه از تمامی مؤلفه‌ها به مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» با ضریب تأثیر ۷,۱۹۹ و پس‌از آن مؤلفه‌های «امکان رقابت اقتصادی» بین مردم و گروه‌های مردمی، عدم وجود انحصار و جلوگیری از اخلاص در فعالیت اقتصادی دیگران» با ضریب تأثیر ۷,۱۲۴ و «توانمند شدن مردم از منظر امکان انجام فعالیت اقتصادی و بهبود کارایی از طریق آموزش و تسهیلات دولتی و...» با ضریب تأثیر ۶,۸۹۷ مربوط است. نکته مورد اشاره، بیانگر این امر است که با توجه به اثرپذیری بالای مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» برآیند تحقق مؤلفه‌های مختلف در جامعه، از طریق کمک به تقویت این مؤلفه، نقش بسزایی در پی‌ریزی اقتصاد مردم‌بنیاد دارد. کمترین اثرپذیری یک مؤلفه از سایر مؤلفه نیز با ضریب تأثیر ۴,۹۹۰ به مؤلفه «رعایت احکام الهی (واجبات و محرمات) در فعالیت اقتصادی توسط مردم» مربوط می‌گردد. در جدول شماره ۵ سایر مؤلفه‌ها به ترتیب قابل مشاهده هستند.

همان‌طور که ذکر شد، تفاضل اثرگذاری از اثرپذیری هر مؤلفه به اثر خالص آن مؤلفه تعبیر می‌شود. در زمینه اثرات خالص، بالاترین اثر به مؤلفه «رعایت احکام الهی (واجبات و محرمات) در فعالیت اقتصادی توسط مردم» با ضریب تأثیر ۱,۴۰۸ و پس‌از آن مؤلفه‌های «رعایت اصل جهاد در فعالیت‌های اقتصادی» با ضریب تأثیر ۱,۱۱۳ و «عدم تصدی‌گری توسط دولت و عدم دخالت در فعالیت‌های اقتصادی غیر ضرور دولت صرفاً به وظیفه سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت پردازد» با ضریب تأثیر ۰,۵۴۸ مربوط است. در خصوص نتایج مربوط به اثرات خالص، با توجه به اثرپذیری پائین مؤلفه «رعایت احکام الهی (واجبات و محرمات) در فعالیت اقتصادی توسط

مردم» به خصوص در مقایسه با اثرگذاری همین مؤلفه، قرارگرفتن این مؤلفه در صدر بالاترین اثرات خالص امری طبیعی به نظر می‌رسد. کما اینکه عکس این استدلال، یعنی دارا بودن بالاترین اثرپذیری‌ها موجب شده است که مؤلفه‌های «امکان» رقابت اقتصادی "بین مردم و گروه‌های مردمی، عدم وجود انحصار و جلوگیری از اختلال در فعالیت اقتصادی دیگران» و «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» به ترتیب با ضریب تأثیرهای ۰,۸۶۷- و ۰,۸۴۸- کمترین اثرگذاری خالص را داشته باشند. همچنین با رجوع به جدول شماره ۵ می‌توان به ترتیب، سایر مؤلفه‌ها را نیز ملاحظه نمود.

به‌عنوان آخرین تحلیل در زمینه تعامل مؤلفه‌های مؤثر در تحقق اقتصاد مردم‌بنیاد با یکدیگر، می‌توان به بررسی میزان تعامل مؤلفه‌ها پرداخت. حاصل جمع میزان اثرگذاری و میزان اثرپذیری هر مؤلفه را میزان تعامل آن مؤلفه گویند. در میان مؤلفه‌های مورد مطالعه، بالاترین میزان تعامل یک مؤلفه با سایر مؤلفه‌ها به مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» با ضریب تأثیر ۱۳,۵۵۰ مربوط است. پس از آن، مؤلفه‌های «امکان ایجاد فرصت فعالیت اقتصادی برای "همه‌ی مردم" اعم از مستضعف و سرمایه‌دار با اولویت قراردادن قشر مستضعف» با ضریب تأثیر ۱۳,۴۵۲ و مؤلفه «امکان» رقابت اقتصادی "بین مردم و گروه‌های مردمی، عدم وجود انحصار و جلوگیری از اختلال در فعالیت اقتصادی دیگران با ضریب تأثیر ۱۳,۳۸۰ مربوط می‌شود. این امر نشان می‌دهد که این سه مؤلفه، به دلیل اثرپذیری و اثرگذاری بالا، مجموعاً میزان تعامل بالاتری با مؤلفه‌های دیگر دارند. پایین‌ترین میزان تعامل یک مؤلفه با مؤلفه‌های دیگر به مؤلفه «عدم تصدی‌گری توسط دولت و عدم دخالت در فعالیت‌های اقتصادی غیر ضرور دولت صرفاً به وظیفه سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت پردازد» با ضریب تأثیر ۱۰,۸۸۶۰۵ مربوط می‌شود.

۴-۳- رتبه دهی و اولویت‌بندی

از آنجا که از ملزومات پیش‌برد روش ANP لازم است ابرماتریس وزنی شکل گرفته و مدل ANP بر روی آن پیاده شود، با استفاده از ماتریس اثرات کل که از روش DMATEL بدست آمد، ضرایب اولویت استخراج شده و میزان اولویت یا رتبه‌بندی مؤلفه‌های مؤثر در تحقق اقتصاد مردم‌بنیاد مطابق جدول ذیل لحاظ می‌گردد. اجرای روش ANP بر روی ابرماتریس وزنی با استفاده از نرم افزار Super Decsision صورت پذیرفته است.

جدول شماره ۶- ضریب اولویت مؤلفه‌ها

ضریب اولویت	مؤلفه
۰,۱۲۰	به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار
۰,۱۱۸	امکان "رقابت اقتصادی" بین مردم و گروه‌های مردمی، عدم وجود انحصار و جلوگیری از اخلال در فعالیت اقتصادی دیگران
۰,۱۱۴	توانمند شدن مردم از منظر امکان انجام فعالیت اقتصادی و بهبود کارایی از طریق آموزش و تسهیلات دولتی
۰,۱۱۴	امکان ایجاد فرصت فعالیت اقتصادی برای "همه‌ی مردم" اعم از مستضعف و سرمایه‌دار با اولویت قراردادن قشر مستضعف
۰,۱۰۶	عدم تصدی‌گری توسط دولت و عدم دخالت در فعالیت‌های اقتصادی غیر ضرور (دولت صرفاً به وظیفه سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت بپردازد)
۰,۱۰۱	آگاهی مردم از فرصت‌ها و زمینه‌های اقدام به فعالیت اقتصادی از طرق مختلف از جمله شفاف‌سازی اطلاعات
۰,۰۹۹	در نظر گرفتن مصالح کشور در کنار مصالح شخصی از جانب مردم
۰,۰۹۶	رعایت اصل جهاد در فعالیت‌های اقتصادی
۰,۰۸۶	تحقق اصل انفاق و تمرکز بر فعالیت‌های اقتصادی غیرانتفاعی در کنار فعالیت‌های اقتصادی انتفاعی
۰,۰۴۱	رعایت احکام الهی (واجبات و محرمات) در فعالیت اقتصادی توسط مردم

منبع: نتایج تحقیق

هرچند تمامی مؤلفه‌ها به لحاظ اثرگذاری در تحقق اقتصاد مردم‌بنیاد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند اما بر اساس نتایج مندرج در این جدول که حاصل اجرای مدل مورد استفاده در این مقاله است، به ترتیب، مؤلفه‌های «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» با ضریب اولویت ۰,۱۲۰، مؤلفه «امکان "رقابت اقتصادی" بین مردم و گروه‌های مردمی، عدم وجود انحصار و جلوگیری از اخلال در فعالیت اقتصادی دیگران» با ضریب اولویت ۰,۱۱۸ و مؤلفه «توانمند شدن مردم از منظر امکان انجام فعالیت اقتصادی و بهبود کارایی از طریق آموزش و تسهیلات دولتی و ...» با ضریب اولویت ۰,۱۱۴، به لحاظ رتبه‌بندی در اولویت بالا قرار دارند و لازم است در سیاست‌گذاری‌ها مورد توجه جدی قرار بگیرند.

۵- بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۵-۱- بحث

مردمی شدن اقتصاد، منوط به تحقق مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد در جامعه است. در این راستا، لازم است با مطالعات دقیق، بررسی‌های کارشناسی و علمی و همچنین ملاحظه تجربه‌های موفق، مفهوم اقتصاد مردم‌بنیاد و اجزای آن به‌خوبی تجزیه و تحلیل و طراحی شود. در این پژوهش سعی شد با استفاده از مبانی و مفاهیم مورد استفاده از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی‌مدظله‌العالی در این خصوص، مؤلفه‌های مدنظر، با استفاده از تلفیقی از روش‌های MADM فازی شامل روش DMATEL فازی و ANP فازی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بدین منظور، با طراحی پرسشنامه مرتبط و اخذ نظرات ۳۵ نفر از نخبگان و کارشناسان عرصه اقتصاد مقاومتی، نحوه تعامل بین مؤلفه‌های مستخرج و همچنین اولویت‌بندی آن‌ها مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. تسری روح اقتصاد مردمی و زمینه‌سازی جهت ساخت نظامات اقتصادی مبتنی بر اصل مردمی شدن اقتصاد از طریق مؤلفه‌ها و ملزومات آن در هر قانون یا نهادی که در فضای اقتصادی تنفس می‌کند از مهم‌ترین کارها جهت پیشبرد اهداف اقتصاد مقاومتی و تحقق اقتصاد مردم‌بنیاد محسوب می‌شود. گاهی پرداختن به یک مؤلفه و تلاش در جهت تحقق آن، موجب تقویت سایر مؤلفه‌ها می‌گردد؛ از سوی دیگر، داشتن یک نگاه همه‌جانبه از تمامی مؤلفه‌ها با لحاظ اثرات و تعاملات هر کدام بر دیگری، به‌منظور اولویت‌بندی در توجه به مؤلفه‌ها و سیاست‌گذاری در جهت تحقق آن امری ضروری است. در پژوهش حاضر و برخلاف موارد مشابه که معمولاً نگارندگان با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای و یا توصیفی-تحلیلی به بررسی نقش مردم در اقتصاد در بیانات رهبر معظم انقلاب‌مدظله‌العالی پرداخته‌اند، با استفاده از روش تبیین‌شده و با اخذ نظرات نخبگان و کارشناسان عرصه اقتصاد مقاومتی، نحوه تعامل و اثرات متقابل مؤلفه‌های اقتصاد مردم‌بنیاد استخراج و اولویت‌بندی شده است و این نقطه تمایز این پژوهش با سایر موارد مشابه بوده و از این حیث دارای نوآوری است.

۵-۲- نتیجه‌گیری

نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که بیشترین اثر مستقیم یک مؤلفه بر مؤلفه دیگر، مربوط به اثر مؤلفه «آگاهی مردم از فرصت‌ها و زمینه‌های اقدام به فعالیت اقتصادی از طرق مختلف از جمله شفاف‌سازی اطلاعات» بر مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» است. ملاحظه نتایج به‌دست‌آمده در

خصوص اثرات کل نیز نشان‌گر این مسئله است که بالاترین اثر کل یک مؤلفه بر مؤلفه دیگر را مؤلفه «رعایت اصل جهاد در فعالیت‌های اقتصادی» بر مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» دارد.

در خصوص شاخص‌های اثرگذاری، اثرپذیری، اثرگذاری خالص و میزان تعامل نیز نتایج به این صورت بود که بالاترین اثرگذاری یک مؤلفه بر تمامی مؤلفه‌ها به مؤلفه «رعایت اصل جهاد در فعالیت‌های اقتصادی»، بالاترین اثرپذیری یک مؤلفه از تمامی مؤلفه‌ها به مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» و درزمینه اثرات خالص، بالاترین اثر به مؤلفه «رعایت احکام الهی (واجبات و محرمات) در فعالیت اقتصادی توسط مردم» مربوط می‌گردد. همچنین، در میان مؤلفه‌های مورد مطالعه، بالاترین میزان تعامل یک مؤلفه با سایر مؤلفه‌ها به مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» مربوط است.

۵-۳- پیشنهادها

بر اساس نتایج حاصل اجرای مدل مورد استفاده در این مقاله، مؤلفه «به‌کارگیری امکانات توسط مردم اعم از امکانات مالی، ابتکار، مدیریت و نیروی کار» در اولویت اول قرار دارد؛ به این معنا که پرداختن به آن از سوی متولیان امر یا کسانی که در راستای تحقق اقتصاد مردم‌بنیاد تلاش می‌کنند، می‌تواند در اولویت قرار گیرد. وقتی در جامعه، سرمایه محور فعالیت‌های اقتصادی نباشد و فرصتی برای مردم ایجاد شود که بتوانند امکانات غیر مالی خود اعم از ابتکار و نوآوری، نیروی کار و حتی توانائی مدیریت در عرصه‌های اقتصادی را به میدان آورند خود به خود شرایط جهت بسط‌سازی تحقق سایر مؤلفه‌ها و نهایتاً تحقق اقتصاد مردم‌بنیاد فراهم می‌گردد. در رتبه دوم، مؤلفه «امکان رقابت اقتصادی» بین مردم و گروه‌های مردمی، عدم وجود انحصار و جلوگیری از اخلاص در فعالیت اقتصادی دیگران» قرار دارد. زمانی مردم می‌توانند از امکانات خود به نحو احسن استفاده کنند که در فضائی آکنده از رقابت سالم و به دور از انحصارات و سوءاستفاده‌های نامشروع بتوانند توانائی‌های خود را بروز دهند. در رتبه بعد، مؤلفه بسیار مهم «توانمند شدن مردم از منظر امکان انجام فعالیت اقتصادی و بهبود کارایی از طریق آموزش و تسهیلات دولتی» قرار دارد. آموزش مستمر مردم، ارائه تسهیلات جهت تقویت و توانمندسازی آن‌ها ضامن کارائی و اثربخشی فعالیت‌های مردمی در عرصه اقتصاد است. اثربخشی این فعالیت‌ها خود زمینه را جهت حضور هر چه پرشورتر مردم فراهم می‌سازد.

۶- منابع

۱-۱- منابع فارسی

الف) کتاب‌ها

۱. اختر محققى، مهدى (۱۳۸۵)، جامعه‌شناسى تعاون، تهران، انتشارات مؤلف
۲. پیغامى، عادل (۱۳۹۳)، درس گفتارهای اقتصاد مقاومتی؛ تبیین نظریه اقتصاد مقاومتی مبتنی بر اندیشه اقتصادى رهبر معظم انقلاب، تهران، انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام
۳. حسنى، مجتبی و حسینی، سیدحسین (۱۳۹۵)، امام، مردم، اقتصاد؛ تبیین الگو و معیارهای اقتصاد مردم‌محور مبتنی بر اندیشه امام خمینی رضوان‌الله‌تعالی‌علیه، تهران، انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام
۴. رنجبران، رضا، و قربانی، عبدالعظیم (۱۳۹۴)، استخراج شبکه مفهومی اقتصاد مردم‌بنیاد مبتنی بر بیانات و اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی، انتشارات بسیج دانشگاه امام صادق علیه‌السلام
۵. طغیانی، مهدی و درخشان، مرتضی (۱۳۹۵)، اقتصاد وقف و خیریه، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه‌السلام
۶. عبدالملکی، حجت‌الله (۱۳۹۳)، اقتصاد مقاومتی؛ درآمدی بر مبانی، سیاست‌ها و برنامه عمل، تهران، انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام

ب) مقاله‌ها

۷. اجلی، مهدی، عظیمی، حسین و قاسمیان صاحبی، ایمان (۱۳۹۴)، ارائه رویکرد ترکیبی ANP-DEMATEL فازی برای تحلیل عوامل فرا سازمانی مؤثر در بروز فساد اداری و مالی در سازمان‌های دولتی، پژوهش‌های مدیریت راهبردی، شماره ۵۸
۸. افشارپور، محسن، عساکره، سجاد و زرندی، سعید (۱۳۹۴)، نقش سرمایه‌گذاری جمعی در تأمین سرمایه کارآفرینان نوپا، فصلنامه رشد فناوری، شماره ۴۳
۹. پناهی، محمدحسین و امینی، اشرف (۱۳۹۰)، دولت رانتهی، اقتصاد دولتی، فرهنگ سیاسی و سرمایه اجتماعی در ایران، نشریه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، شماره ۷
۱۰. حسنى، مجتبی و حسینی، سید حسین (۱۳۹۵)، تبیین فرآیند مشارکت مردمی در شکل‌گیری الگوی دفاع اقتصادی از جمهوری اسلامی ایران، مبتنی بر اندیشه حضرت امام خمینی (ره)، مجموعه مقالات دفاع اقتصادی
۱۱. حیدری، محمدرضا و درخشان، مرتضی (۱۳۹۵)، تحلیل کارکردهای بخش سوم (امور خیر و نیکوکاری) در توسعه اقتصادی و اشتغال، مجموعه مقالات اولین همایش ملی خیر ماندگار

۱۲. درخشان، مرتضی و نصراللهی، خدیجه (۱۳۹۳)، تحلیل اثر توسعه بخش سوم اقتصاد با شاخص‌های اقتصادی و راهکارهای توسعه آن در ایران، نشریه اقتصاد اسلامی، شماره ۵۵
۱۳. سلطانی، مرتضی و راعی‌عزآبادی، محمدابراهیم (۱۳۹۶)، اولویت‌بندی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار رفاه، نشریه جستارهای اجتماعی، شماره ۲۷
۱۴. شریعتی، مسعود، روغنیان، عماد و کناررودی، ابراهیم (۱۳۹۱)، استفاده از تلفیق تکنیک‌های تحلیل عامل DEMATEL فاز ۱، AHP فاز ۱، ANP فاز ۱، هشتمین کنفرانس بین‌المللی مهندسی صنایع، تهران، انجمن مهندسی صنایع ایران، دانشگاه صنعتی امیرکبیر
۱۵. شفیعا، محمدعلی و موسوی لقمان، سیده اشرف (۱۳۹۲)، نقش مردم در پیشرفت اقتصادی در اندیشه مقام معظم رهبری مدظله‌العالی، نشریه اقتصاد اسلامی، شماره ۵۱
۱۶. عباسی، محمدرضا (۱۳۷۹)، اقتصاد تعاونی: ارزش‌ها و پیوستگی‌های آن با توسعه ملی، نشریه تعاون، شماره ۱۱۴
۱۷. عباسی، محمدرضا (۱۳۸۰)، ارزش‌های اقتصاد تعاونی و نقش آن در توسعه اقتصادی، نشریه بانک و اقتصاد، شماره ۱
۱۸. محمدی، فرامرز (۱۳۷۳)، چشم‌انداز تعاونی‌های اعتبار، نشریه تعاون، شماره ۳۳
۱۹. مروتی شریف‌آبادی، علی، عزیزی، فاطمه و جمشیدی، زینت (۱۳۹۵)، تحلیل عوامل مؤثر بر رضایت گردشگران داخلی استان یزد با استفاده از مدل دیمتل فاز ۱، نشریه مطالعات مدیریت گردشگری (مطالعات جهانگردی)، شماره ۳۳
۲۰. نصراللهی، زهرا و صالحی‌قهفرخی، فخرالسادات (۱۳۹۱)، عوامل مؤثر بر مکان‌یابی شهرک‌های صنعتی با توجه به شاخص‌های پیشرفت پایدار و اولویت‌بندی آن‌ها با استفاده از اعداد فاز ۱ مثلثی، نشریه پژوهش‌های رشد و پیشرفت اجتماعی، شماره ۷
۲۱. یوسفی، احمدعلی (۱۳۹۴)، اقتصاد تعاونی از منظر اسلام، تهران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
۲۲. یوسفی، احمدعلی و غفاری، مجتبی (۱۳۹۵)، نقش مردم در اقتصاد مقاومتی با تأکید بر بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی مدظله‌العالی، نشریه پژوهش‌های اقتصاد مقاومتی، شماره ۱
- (ج) منابع اینترنتی**
۲۳. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰، ۲۰ مهر؛ ۱۳۹۲، ۱۹ بهمن و ۱۳۹۳، ۱ فروردین)، بیانات در اجتماع بزرگ مردم کرمانشاه برگرفته از: farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17510، بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش، برگرفته از: farsi.khamenei.ir/speech-content?id=25260 و بیانات در حرم مطهر رضوی برگرفته از: farsi.khamenei.ir/speech-content?id=25993

A. Books

1. Corry, Olaf (2010) "**Defining and Theorizing the Third Sector**"; in **Rupert Taylor (ed.)** Third Sector Research, Springer, New York
2. Lyons, Mark (2001), **Third sector, The contribution of nonprofit and cooperative enterprise in Australia**, Crow's Nest (Australia): Allen & Unwin
3. Mertenz, S. (2002), **Nonprofit Organisations and Social Economy: Two Ways of Understanding the Third Sector**, Annals of Public and Cooperative Economics
4. Articles
5. Abharjit, Sarkar (2016). **Crowd Funding in India: Issues and Challenges**, Available at SSRN: ssrn.com/abstract=2739008
6. Akhaine, Sylvester (2013). **the Third Sector and Development**, Available at SSRN: ssrn.com/abstract=2401304
7. Goodin, Robert E (2003), **Democratic Accountability: The Third Sector and All**, Hauser Center for Nonprofit Organizations, Paper presented to Conference on "Crisis of Governance: The Nonprofit/ Non-Governmental Sector", Kennedy School of Government, Harvard University
8. Jassbi, Javad; Mohamadnejad, Farshid; Nasrollahzadeh, Hossein (2011). **A Fuzzy DEMATEL Framework for Modeling Cause and Effect Relationships of Strategy Map**. In Expert Systems with Applications 38 (5)
9. K. m. Lin; C. w. Lin (2008). **Cognition Map of Experiential Marketing Strategy for Hot Spring Hotels in Taiwan Using the DEMATEL Method**, Fourth International Conference on Natural Computation
10. Lin, Chi-Jen; Wu, Wei-Wen (2008). **A causal analytical method for group decision-making under fuzzy environment**, Expert Systems with Applications 34 (1)
11. Opricovic, Serafim; Tzeng, Gwo-Hshiung (2004). **Compromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS**, European Journal of Operational Research 156 (2)
12. Reyes, Francisco; Cerpa, Narciso; Candia-Véjar, Alfredo; Bardeen, Matthew (2011). **The Optimization of Success Probability for Software Projects Using Genetic Algorithms**, Systems and Software 84 (5)
13. Saaty, Thomas L. (2004). **Fundamentals of the analytic network process — Dependence and feedback in decision-making with a single network**, Systems Science and Systems Engineering 13 (2)

14. Shieh, Jiunn-I; Wu, Hsin-Hung; Huang, Kuan-Kai (2010). **A DEMATEL method in identifying key success factors of hospital service quality**, Knowledge-Based Systems(23)
15. Tsai, W-H; Chou, W-C; Hsu, W. (2009). **The Sustainability Balanced Scorecard as A Framework for Selecting Socially Responsible Investment: An Effective MCDM Model**, Operational Research Society 60 (10)
16. Winston Smith, Sheryl and Hannigan, T.J. and Gasiorowski, Laura (2013). **Accelerators and Crowd-Funding: Complementarity, Competition, or Convergence in the Earliest Stages of Financing New Ventures**, University of Colorado-Kauffman, Foundation Crowd-Funding Conference. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2298875> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2298875>.
17. Zhou, Quan; Huang, Weilai; Zhang, Ying (2011): **Identifying Critical Success Factors in Emergency Management Using a Fuzzy DEMATEL Method**, Safety Science 49 (2)

